

ДРОЗДОВ Олександр Михайлович
професор, доктор юридичних наук,
заслужений юрист України, адвокат,
член Комісії з питань правової реформи при
Президентові України,
член Апеляційної палати НАЗЯВО,
член Науково-консультативних рад при
Конституційному Суді України та Верховному Суді,
почесний професор кафедри кримінального права та
кримінології, міжнародного публічного права та
міжнародних відносин Юридичного факультету
Університету Барселони,
адвокат-партнер Адвокатського об'єднання «Лапчинський та партнери»
(м. Барселона, Королівство Іспанія)
професор кафедри кримінально-правових та
адміністративно-правових дисциплін Юридичного факультету
ПВНЗ «МЕГУ імені академіка Степана Дем'янчука»,
(м. Рівне, Україна)
кафедра кримінального процесу
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
(м. Харків, Україна)

ДРОЗДОВА Олена Валеріївна
доцентка, кандидатка юридичних наук, адвокатка,
почесна професорка кафедри кримінального права та
кримінології, міжнародного публічного права та
міжнародних відносин Юридичного факультету
Університету Барселони
(м. Барселона, Королівство Іспанія)
доцентка кафедри кримінально-правових та
адміністративно-правових дисциплін Юридичного факультету
ПВНЗ «МЕГУ імені академіка Степана Дем'янчука»,
(м. Рівне, Україна)

341.231.14:347.9

**КОРУПЦІЯ СУДДІ ЯК ПІДСТАВА ВІДСТУПУ ВІД ОСТАТОЧНОСТІ
СУДОВОГО РІШЕННЯ ТА МЕЖІ ПРЕЗУМПЦІЇ НЕВИНУВАТОСТІ:
АНАЛІЗ РІШЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ У
СПРАВІ FINANZIARIA D'INVESTIMENTO FININVEST S.P.A. ТА
BERLUSCONI ПРОТИ ІТАЛІЇ¹**

1. Корупція у здійсненні правосуддя руйнує довіру до суду та водночас ставить під сумнів стійкість правового порядку, адже виправлення наслідків корумпованого рішення конфліктує з принципом остаточності судового рішення

¹ <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-247630>.

(*res judicata*). Колізія загострюється, коли потерпіла сторона обирає не перегляд рішення, а позов про відшкодування шкоди, у межах якого попереднє рішення оцінюється лише «інцидентно».

Остаточність судового рішення (*res judicata*) традиційно розглядається як процесуальний вимір принципу правової визначеності та передумова довіри до судової влади. Водночас корупція судді є тим «фундаментальним дефектом» правосуддя, який ставить під сумнів легітимність результату спору незалежно від правильності висновків по суті. У таких ситуаціях національні правопорядки мають знайти баланс між двома імперативами: збереженням стабільності правовідносин та забезпеченням ефективного захисту потерпілої сторони від наслідків корумпованого судочинства.²

Рішення Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ, Суд) у справі *Finanziaria d'investimento Fininvest S.p.A. та Berlusconi проти Італії* є показовим для цієї колізії: Суд визнав, що корупція судді становить переконливу підставу для поставлення під сумнів попереднього результату спору навіть у разі корумпованості лише одного члена колегії, але водночас деталізував процесуальні умови, за яких інцидентний перегляд попереднього рішення в межах деліктного позову не порушує статтю 6 § 1 Європейської конвенції з прав людини (Конвенції). Паралельно Суд проаналізував, де проходить межа між встановленням цивільної відповідальності та недопустимим натяком на кримінальну вину особи після припинення кримінального провадження (стаття 6 § 2 Конвенції).³

Для України ця справа має подвійну практичну значущість. По-перше, українське цивільне процесуальне право містить окремі механізми перегляду судових рішень у зв'язку з встановленням вини судді у вчиненні кримінального правопорушення, але не завжди гарантує повноцінне відшкодування збитків, зумовлених корумпованим рішенням. По-друге, національна судова практика

²Див. про принцип правової визначеності та *res judicata*: *Guðmundur Andri Ástráðsson v Iceland* [GC] (no 26374/18) 1 December 2020, paras 237–238; *Brumărescu v Romania* [GC] (no 28342/95) 28 October 1999, para 61; також загальні принципи у *Finanziaria d'investimento Fininvest S.p.A. et Berlusconi c. Italie* (requêtes nos 23538/14 et 23554/14) arrêt (Première section), 8 janvier 2026, § 148.

³*Finanziaria d'investimento Fininvest S.p.A. et Berlusconi c. Italie* (requêtes nos 23538/14 et 23554/14) arrêt (Première section), 8 janvier 2026.

дедалі частіше стикається з «репутаційним ефектом» судових рішень у цивільних справах, коли оцінки суду щодо фактів, пов'язаних із кримінальними правопорушеннями, здатні фактично нівелювати презумпцію невинуватості.⁴

Проблематика співвідношення остаточності судового рішення та механізмів його перегляду досліджується у двох взаємопов'язаних площинах. Перша — стандарти Конвенції щодо правової визначеності, *res judicata* та перегляду рішень у «надзвичайних» процедурах; у цій частині ядро доктрини сформоване у практиці Суду (Brumărescu, Riabukh, Tigrak, Gaba та ін.). Друга — національні моделі «виправлення» дефектів правосуддя через перегляд, відшкодування шкоди або їх поєднання, включно з відповідальністю держави/судді.

Водночас залишаються недостатньо опрацьованими щонайменше три аспекти. По-перше, критерії, за яких корупція судді дозволяє не лише відновити справедливість через перегляд, а й «інцидентно» переоцінити попереднє рішення в межах деліктного спору без його формального скасування. По-друге, межі дискреції національного верховного суду при «еволюційному» тлумаченні внутрішнього права для забезпечення ефективного засобу захисту. По-третє, стандарти судової мови (*judicial language*) у цивільному процесі, коли предмет доказування торкається фактів потенційного кримінального характеру, але кримінальне провадження завершено без вироку по суті.⁵

Метою цієї публікації є: (1) системно проаналізувати правові позиції ЄСПЛ у справі *Berlusconi* проти Італії щодо допустимості інцидентного перегляду остаточного рішення, ухваленого за участі корумпованого судді; (2) розкрити стандарт застосування статті 6 § 2 Конвенції у «пов'язаних» цивільних процедурах після припинення кримінального провадження; (3) запропонувати для України модель узгодження перегляду та деліктного

⁴ЦПК України прямо передбачає перегляд у зв'язку з виключними обставинами у разі встановлення вироком вини судді: Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV, ст. 423; Конституція України, ст. 62.

⁵*Allen v the United Kingdom* [GC] (no 25424/09) 12 July 2013, para 126; див. також позицію Суду щодо мови рішення у *Fininvest et Berlusconi c. Italie*, § 330.

відшкодування, яка зберігає правову визначеність і одночасно забезпечує ефективний засіб захисту.

Наша наукова гіпотеза полягає в тому, що у випадках доведеної корупції судді держава може бути зобов'язана забезпечити потерпілій стороні не один, а функціонально достатній «набір» засобів захисту (перегляд/відшкодування), при цьому жоден із них не повинен бути суто формальним. Друга гіпотеза: навіть за відсутності порушення статті 6 § 2 у конкретній справі, аргументи окремої думки можуть слугувати нормативним еталоном для проектування процесуальних гарантій щодо третіх осіб, репутація яких зачіпається у цивільному процесі.

2. Фактична канва і процесуальна архітектоніка спору

Спір у справі Fininvest виник навколо корпоративного конфлікту щодо контролю над видавничою групою «Mondadori», який пройшов стадії арбітражу та судового перегляду в Італії на початку 1990-х років. У 1991 році апеляційний суд ухвалив рішення, яким було скасовано арбітражне рішення 1990 року та вирішено спір по суті. Згодом встановлено, що один із суддів колегії (V.M.) був корумпований; це стало підставою для кримінального переслідування інших осіб та для подальших цивільних вимог потерпілої компанії (CIR) про відшкодування шкоди.⁶

Важливо, що CIR обрала не процедуру revocazione (скасування/перегляд рішення у зв'язку з шахрайством судді), а деліктний позов про відшкодування збитків. У межах цього позову італійські суди «інцидентно» переоцінили ключове питання попередньої справи: чи був результат 1991 року наслідком корупційного впливу, і чи за відсутності корупції арбітражне рішення 1990 року могло б бути залишене в силі. Саме такий інцидентний перегляд попереднього рішення й постав у центрі аналізу Суду щодо принципу правової визначеності.⁷

Паралельно, після припинення кримінального провадження щодо Berlusconi у зв'язку зі спливом строків давності (non-lieu par prescription),

⁶Finanziaria d'investimento Fininvest S.p.A. et Berlusconi c. Italie (requêtes nos 23538/14 et 23554/14) arrêt (Première section), 8 janvier 2026, § 9–27.

⁷Fininvest et Berlusconi c. Italie, § 172–178.

національні цивільні суди, визначаючи відповідальність Fininvest, аналізували поведінку Berlusconi як адміністратора/акціонера, використовуючи матеріали кримінальної справи та посилаючись на рішення про припинення переслідування. Це породило окремий вимір спору: чи не порушує така мотивація презумпцію невинуватості особи, стосовно якої не було обвинувального вироку.⁸

3. Остаточність судового рішення та «імперативні підстави»: корупція судді як фундаментальний дефект

Суд почав із нагадування, що стаття 6 § 1 Конвенції, тлумачена у світлі преамбули, охоплює принцип правової визначеності. Остаточне судове рішення не має ставитися під сумнів лише з метою домогтися нового розгляду; перегляд не повинен бути «замаскованою апеляцією». Водночас відступ від *res judicata* можливий за наявності «суттєвих і переконливих» підстав, зокрема для виправлення фундаментального дефекту процедури.⁹

Новизна підходу у справі Berlusconi полягає у виразній кваліфікації корупції судді як такої переконливої підстави. Суд прямо зазначив: корупція судді «за своєю природою» компрометує безсторонність і є фундаментальним пороком провадження, що позбавляє сторони можливості отримати розгляд справи неупередженим судом. Звідси висновок: корупція навіть одного судді в колегії може виправдати поставлення під сумнів остаточного рішення.¹⁰

Це важливо й з точки зору процесуальної теорії: Суд не пов'язує можливість відступу від *res judicata* із доведенням того, що корупція обов'язково «змінює» матеріально-правильний результат. Питання причинного зв'язку між корупцією та помилковістю висновків було релевантним для встановлення шкоди у деліктному позові, однак сам факт корупції вже сам по собі означав, що потерпіла сторона була позбавлена «правосуддя, здійсненого належним судом».¹¹

⁸Fininvest et Berlusconi c. Italie, § 285–337.

⁹Fininvest et Berlusconi c. Italie, § 148–152.

¹⁰Fininvest et Berlusconi c. Italie, § 164–167.

¹¹Fininvest et Berlusconi c. Italie, § 167.

4. Відповідність внутрішньому праву, ефективність засобу захисту та межі несвавільності

Ключовим елементом тесту Суду стала оцінка того, чи був інцидентний перегляд попереднього рішення «передбачений законом» і чи не становив свавільного відходу від внутрішнього права. Суд підкреслив, що питання, чи могла CIR інцидентно ставити під сумнів висновки рішення 1991 року без попередньої *revocazione*, не мало усталеної відповіді в італійській практиці; тому роль Суду зводилася до перевірки достатності мотивування та відсутності явної помилки чи свавілля в тлумаченні національного права.¹²

Показово, що Суд не визнав вирішальним аргумент національного суду про те, що рішення 1991 року нібито не набуло *res judicata*. Він вважав достатнім другий (альтернативний) аргумент: у CIR не було належного процесуального інтересу до *revocazione*, оскільки цей засіб у конкретних обставинах був неефективним для відшкодування шкоди. Національний верховний суд пояснив, що *revocazione* дала б лише формальне скасування, але не забезпечила б компенсації, а інші норми цивільного права (зокрема про перерву позовної давності) підтверджували доступність деліктного позову як загального засобу захисту.¹³

Цей акцент на «ефективності» засобу захисту є методологічно цінним для українського правопорядку. ЦПК України передбачає перегляд судового рішення у зв'язку з виключними обставинами, коли вироком встановлено вину судді; однак сам перегляд не тотожний повному відшкодуванню шкоди. Натомість деліктний механізм відповідальності держави за незаконне рішення суду, як впливає зі статті 1176 Цивільного кодексу України, пов'язує повне відшкодування із встановленням складу кримінального правопорушення в діях судді обвинувальним вироком. Поєднання цих інструментів не завжди дає

¹²Fininvest et Berlusconi c. Italie, § 174.

¹³Fininvest et Berlusconi c. Italie, § 175–177.

потерпілому реальний результат у розумний строк, особливо коли вирок щодо судді є неможливим або істотно віддаленим у часі.¹⁴

У такій конфігурації практична дилема для України полягає в тому, чи може (і за яких умов) потерпіла сторона вимагати деліктної компенсації, не добиваючись попереднього скасування «корумпованого» рішення, або коли перегляд є об'єктивно неефективним. Рішення Berlusconi пропонує критерії для відповіді: наявність фундаментального дефекту (корупція), відсутність свавілля у застосуванні внутрішнього права, а також забезпечення справедливого балансу між інтересами правової визначеності та потребою відновлення справедливості.¹⁵

5. Справедливий баланс і процесуальні гарантії сторін

Оцінюючи баланс, Суд врахував, що ініціатором інцидентного перегляду була саме потерпіла від корупції сторона; майнові наслідки для Fininvest стали похідними від визнання її цивільної відповідальності за дефектне судове рішення. Суд також не прийняв аргументи про «зменшення процесуальних гарантій» через обрання деліктного позову замість revocazione: заявниця мала можливість повноцінно заперечувати вимоги, проходила кілька інстанцій, а ознак свавільності або явної несправедливості процедури не встановлено.¹⁶

Для українського процесу це означає, що сама по собі зміна «процедурного маршруту» (перегляд vs позов про відшкодування) не є несумісною з правом на справедливий суд, якщо забезпечено: (1) доступ до суду і змагальність; (2) прогнозованість підстав і меж інцидентної оцінки; (3) заборона фактичного дублювання апеляційного перегляду під виглядом деліктної справи; (4) пропорційність майнових наслідків з урахуванням причинного зв'язку з корупційним дефектом.

6. Судові витрати: стандарт мотивування та межі розсуду

Окремий, але важливий для практики висновок Суду у справі Berlusconi стосувався судових витрат: Суд констатував порушення статті 6 § 1 через

¹⁴ЦПК України, ст. 423 ч. 3 п. 3 (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>); ЦК України, ст. 1176 ч. 5 (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/print>).

¹⁵Fininvest et Berlusconi c. Italie, § 151–152.

¹⁶Fininvest et Berlusconi c. Italie, § 185–191.

недостатнє мотивування рішення національного суду щодо покладення витрат на заявницю. Це підкреслює, що навіть у складних справах про корупцію та багаторічні спори процесуальний розсуд суду щодо витрат має бути прозорим і підконтрольним через мотивування.¹⁷

Для України цей блок актуальний у контексті стандартів обґрунтованості судових рішень і справедливого розподілу витрат, зокрема у спорах проти держави або щодо перегляду рішень. У разі, коли позивач змушений обирати між переглядом і деліктним позовом, надмірний або немотивований тягар витрат може перетворити засіб захисту на ілюзорний.

7. Захист власності у приватноправовому спорі: межі позитивних обов'язків держави

Суд також розглянув скаргу за статтею 1 Першого протоколу. Він підкреслив, що оскаржувані рішення не позбавили заявницю власності у «класичному» сенсі, а стосувалися наслідків приватноправового спору та цивільної відповідальності. При цьому Суд визнав, що певні майнові інтереси (зокрема угода врегулювання) можуть становити «майно», але втручання було наслідком застосування цивільного права і не носило свавільного характеру.¹⁸

З погляду українського права це має значення для правильної кваліфікації вимог про відшкодування шкоди, завданої корупцією судді, як сфери позитивних обов'язків держави забезпечити ефективні механізми правового захисту, а не як прямого «експропріаційного» втручання. Відповідно, ключовими стають стандарти несвавільності, доступності та передбачуваності цивільно-правових засобів.

8. Презумпція невинуватості у пов'язаних цивільних провадженнях: позиція більшості та значення окремої думки

Суд визнав застосовність статті 6 § 2 Конвенції, оскільки між кримінальним провадженням, завершеним *non-lieu* за давністю, і подальшим цивільним процесом існував «тісний зв'язок»: цивільні суди враховували підсумок кримінальної справи і широко спиралися на докази, зібрані у

¹⁷Fininvest et Berlusconi c. Italie, § 241–257.

¹⁸Fininvest et Berlusconi c. Italie, § 270–279.

кримінальному провадженні, аналізуючи ті самі факти. Таким чином, презумпція невинуватості підлягала захисту й поза межами суто кримінального процесу — як гарантія від того, щоб особу, щодо якої немає вироку, державні органи трактували як фактично винну.¹⁹

Однак у питанні порушення Суд дійшов висновку про його відсутність. Він виходив з того, що в деліктному процесі суди можуть констатувати цивільну відповідальність на підставі менш суворого стандарту доказування, і це не повинно блокувати доступ потерпілої сторони до суду. Вирішальним було те, чи «мовою і контекстом» внутрішні суди приписали заявнику кримінальну відповідальність або натякнули, що кримінальне провадження мало завершитися інакше. За оцінкою Суду, внутрішні суди переважно використовували нейтральні формулювання, не робили «чітких і недвозначних» заяв про кримінальну вину особи, а можливі невдалі фрази супроводжували уточненням, що аналіз здійснюється лише для цивільних цілей.²⁰

Суд окремо відреагував на фразу апеляційного суду про те, що «кримінальні» судді, застосувавши пом'якшувальні обставини, нібито «припустили існування кримінального правопорушення». Він визнав, що таке формулювання не було необхідним і могло видаватися невдалим, але воно не відображало власної переконаності «цивільних» суддів у кримінальній вині і було використано лише для обґрунтування можливості цивільного розгляду.²¹

Водночас особливу увагу заслуговує частково розбіжна думка судді Адамської-Галлант. На її переконання, справа принципово відрізнялася від типових ситуацій після виправдання/закриття, оскільки Berlusconi не був стороною цивільного процесу: позов було пред'явлено до компанії, а не до нього, і він не мав процесуальних можливостей захистити власні інтереси. За цих умов повторювані судові оцінки щодо його ролі у корупційній схемі, навіть із застереженням «лише для цивільних цілей», могли бути сприйняті як

¹⁹Fininvest et Berlusconi c. Italie, § 285–292.

²⁰Fininvest et Berlusconi c. Italie, § 320–334.

²¹Fininvest et Berlusconi c. Italie, § 327–332.

покладення кримінальної відповідальності, що посилювалося медіатизацією справи. Тому суддя вважала, що мало бути констатовано порушення статті 6 § 2.

9. Імплікації для України: узгодження перегляду та деліктного відшкодування; гарантії для третіх осіб

Рішення у справі Berlusconi дозволяє сформулювати для України низку практичних орієнтирів щодо «антикорупційного» виправлення судових помилок. По-перше, корупція судді має розглядатися як фундаментальний дефект, здатний обґрунтувати виняток із принципу остаточності. Цивільний процесуальний кодекс України уже відображає цю ідею, передбачаючи перегляд у зв'язку з виключними обставинами на підставі обвинувального вироку щодо судді. Разом з тим, акцент Суду на «ефективності» засобу захисту підказує, що формальний перегляд не повинен бути єдиним шляхом, якщо він не веде до відновлення майнового становища потерпілого або є об'єктивно недоступним.²²

По-друге, при конструюванні деліктних позовів, які потребують інцидентної оцінки попереднього судового рішення, слід чітко розмежовувати: (а) встановлення самого факту корупції (як правило, на підставі кримінального вироку щодо судді або іншого переконливого доказового масиву) та (б) оцінку причинного зв'язку і розміру шкоди. Інцидентна оцінка попереднього рішення має бути підпорядкована цілям деліктного спору й не перетворюватися на перегляд «правильності» рішення як такого.

По-третє, важливо зберігати процесуальні «запобіжники від ерозії» *res iudicata*. Такими запобіжниками можуть бути: (1) підвищений поріг доказування фундаментального дефекту (корупції), що має підтверджуватися рішенням у кримінальній справі або іншим процесуально надійним джерелом; (2) чіткі строки для звернення; (3) обмеження предмета доведення у деліктній справі питаннями причинного зв'язку та збитків; (4) заборона «обхідного» перегляду через позов між тими ж сторонами за відсутності дефекту процедури. Ці

²²ЦПК України, ст. 423 ч. 3 п. 3 та ст. 424 (строки) (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>); про критерій «ефективності» засобу захисту див. *Fininvest et Berlusconi c. Italie*, § 176–177.

підходи узгоджуються з логікою Суду про недопустимість заміни апеляції надзвичайними процедурами.²³

По-четверте, в українському законодавстві доцільно узгодити деліктні норми про відповідальність держави за незаконне судове рішення із процесуальними механізмами перегляду. Частина п'ята статті 1176 Цивільного кодексу України пов'язує повне відшкодування із наявністю обвинувального вироку щодо судді. У ситуаціях, коли корупцію судді доведено, але вирок об'єктивно неможливий (наприклад, смерть судді, звільнення від відповідальності з нереабілітуючих підстав, істотні перешкоди для кримінального провадження), потерпілий може опинитися в «пастці засобів захисту». На цьому тлі логіка Berlusconi про недоцільність примушувати сторону до неефективного засобу могла б бути врахована законодавцем — шляхом уточнення підстав державної відповідальності за корумповане рішення.²⁴

По-п'яте, аргументи окремої думки судді Адамської-Галлант вказують на процесуальну «сліпу зону», актуальну й для України: коли суд у цивільній справі робить висновки про ймовірну участь у корупції або іншому кримінальному правопорушенні особи, яка не є стороною процесу, така особа фактично позбавлена можливості спростувати ці твердження. Українське право повинно мати процесуальні механізми для залучення такої особи (заінтересованої третьої особи), або для надання їй окремого засобу оскарження в частині репутаційних тверджень, якщо вони виходять за межі необхідного для вирішення спору.

З огляду на конституційну презумпцію невинуватості, будь-які формулювання суду, які можуть бути сприйняті як твердження про кримінальну вину без обвинувального вироку, повинні уникатися. Практичне правило, що впливає з підходу Суду: суд у цивільній справі може описувати факти як «підозрювані», «ймовірні», «встановлені для цілей цивільної відповідальності»,

²³Fininvest et Berlusconi c. Italie, § 150.

²⁴ЦК України, ст. 1176 ч. 5 (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/print>); Конституція України, ст. 56 (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/print>).

але не має робити висновків, еквівалентних «визнанню винуватості» у кримінальному сенсі. У випадках сумнівної лексики необхідні чіткі роз'яснення предмета та стандарту доказування, однак такі роз'яснення не повинні маскувати надмірні або необов'язкові твердження.²⁵

ВИСНОВКИ

1) ЄСПЛ у справі *Fininvest S.p.A. та Berlusconi проти Італії* підтвердив, що корупція судді є фундаментальним дефектом провадження і становить «імперативну» підставу для відступу від принципу остаточності судового рішення навіть тоді, коли корумпованим був один член колегії. Вирішальним є не доведення «матеріальної помилки» рішення, а сам факт порушення права на безсторонній суд.²⁶

2) Інцидентний перегляд попереднього рішення в межах деліктного позову сумісний із статтею 6 § 1 Конвенції за умови, що він ґрунтується на передбачуваному тлумаченні внутрішнього права, не є свавільним і спрямований на забезпечення ефективного засобу захисту, а також що сторона, проти якої заявлено вимоги, зберігає повноту процесуальних гарантій. Суд визнав виправданим підхід, який не примушує потерпілу сторону використовувати формально можливий, але фактично неефективний засіб перегляду.²⁷

3) Стаття 6 § 2 Конвенції може застосовуватися у «пов'язаних» цивільних провадженнях після припинення кримінальної справи. Однак порушення констатується лише тоді, коли національні суди чітко й недвозначно приписують особі кримінальну відповідальність або ставлять під сумнів підсумок кримінального провадження. Водночас окрема думка судді Адамської-Галлант підкреслює необхідність додаткових гарантій для третіх осіб, репутацію яких зачіпає цивільне рішення.²⁸

²⁵Конституція України, ст. 62 (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/print>); *Allen v the United Kingdom [GC]* (no 25424/09) 12 July 2013, para 126; *Fininvest et Berlusconi c. Italie*, § 332.

²⁶*Fininvest et Berlusconi c. Italie*, § 164–168.

²⁷*Fininvest et Berlusconi c. Italie*, § 172–177.

²⁸*Fininvest et Berlusconi c. Italie*, § 292–337.

4) Для України ключовими є такі рекомендації: (а) зберігати пріоритет перегляду корумпованих рішень, але не перетворювати його на суто формальну передумову для компенсації; (б) узгодити статтю 1176 Цивільного кодексу України з процесуальними механізмами так, щоб доведена корупція судді забезпечувала ефективний засіб відшкодування; (в) запровадити процесуальні інструменти участі або захисту третіх осіб у цивільних справах, де судові оцінки здатні завдати репутаційної шкоди; (г) підвищити стандарти судової мови у справах із кримінально релевантними фактичними обставинами.

ДОДАТОК. ЧАСТКОВО НЕЗГІДНА ДУМКА СУДДІ АДАМСЬКОЇ-ГАЛЛАНТ (ПЕРЕКЛАД УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ)

Я поділяю погляди моїх вельмишановних колег майже з усіх пунктів резолютивної частини рішення, за одним істотним винятком: їхній висновок про відсутність порушення статті 6 § 2 Конвенції. На мою думку, особливі обставини цієї справи вимагали іншого висновку, що й зумовило моє голосування інакше за пунктом 11.

Я цілком погоджуюся, що, як було підкреслено в рішенні Ringvold проти Норвегії і надалі підтверджено в практиці, статтю 6 § 2 не можна тлумачити так, щоб кримінальне виправдання мало небажаний ефект позбавлення потерпілої сторони можливості вимагати відшкодування у цивільному порядку. Таке тлумачення було б свавільним і непропорційним обмеженням права доступу до суду, гарантованого статтею 6 § 1 Конвенції. Воно також створювало б не виправдану перевагу для осіб, виправданих у кримінальному порядку, але чия відповідальність може бути встановлена за менш суворим стандартом доказування у цивільних справах, і тим самим дозволяло б їм уникати відповідальності за свої дії. Таке розширювальне тлумачення не знаходить опори ані в тексті статті 6 § 2, ані у внутрішніх правових системах держав-учасниць. Навпаки, добре усталено, що виправдання не перешкоджає визначенню відповідальності у цивільному порядку на підставі тих самих фактів.

Ця справа по суті відрізняється від інших справ, розглянутих під кутом зору статті 6 § 2, і, на мою думку, цій відмінності не було надано достатньої ваги. Після закриття кримінального провадження щодо заявника у зв'язку зі спливом строків давності, потерпіла компанія (CIR) подала позов про відшкодування шкоди не проти самого заявника, а проти компанії-заявниці (Fininvest S.p.A.), акціонером якої він був. Передусім, заявник не був стороною цього цивільного процесу й тому не мав жодної процесуальної можливості захистити власні інтереси. Це відрізняє дану справу від тих, у яких Суд раніше розглядав твердження про порушення статті 6 § 2 Конвенції. У тих справах заявники безпосередньо брали участь в обох фазах: спочатку як обвинувачені у кримінальному процесі, а потім як сторони у цивільному процесі, відкритому щодо тих самих фактів після виправдання або припинення переслідування. Тут такого процесуального зв'язку немає.

Відсутність заявника у цивільному процесі має ще більше значення, оскільки суди на всіх рівнях вважали за необхідне дослідити його поведінку та роль. Вони дійшли висновку, що обмеження аналізу лише поведінкою С.Р. (якого було засуджено за підкуп) є недостатнім. Зокрема, у своєму остаточному рішенні Касаційний суд дійшов висновку, що, хоча відповідальність С.Р. у принципі була достатньою, вимоги потерпілої компанії потребували оцінки відповідальності заявника. Таке рішення було ухвалено без надання заявнику можливості бути залученим до процесу, що лише підсилює необхідність перевірити, чи були дотримані гарантії статті 6 § 2.

Я також маю сумніви, чи мова, використана для опису участі заявника в діях, які врешті-решт призвели до присудження компенсації у цивільному порядку, залишалася в межах допустимого. Як Суд підкреслив у рішенні Allen проти Сполученого Королівства [Велика палата], мова, яку використовує орган, що ухвалює рішення, має вирішальне значення при оцінці сумісності рішення та його мотивів зі статтею 6 § 2 (§ 126).

Хоча формально всі твердження щодо корупції були визнані релевантними лише для цілей цивільного процесу, використана лексика могла

бути сприйнята як покладення на заявника кримінальної відповідальності; цю сприйнятливість посилювала медіатизація цивільного рішення. Навіть Уряд визнав у своїх зауваженнях, що деякі вислови, використані в рішенні, могли бути «невдалими».

Загалом відсутність участі заявника у цивільному процесі та повторювані судові твердження щодо його ймовірної причетності до корупційних фактів, навіть із супровідними застереженнями про те, що вони зроблені «побіжно і лише для цивільних цілей», приводять мене до висновку про порушення його права, гарантованого статтею 6 § 2.

З Богом!